

Преузето са православног сајта: www.lazarica.org.yu

МИТРОПОЛИТ ЈОВАН ЗИЗИЈУЛАС

ЈЕДАН ЈЕДИНСТВЕНИ ИЗВОР

Осврт на официјелни ватикански документ Секретаријата за Хришћанско јединство у Риму: „The Greek and Latin Traditions Regarding the Procession of the Holy Spirit”, L Osservatore Romano, недељно издање, бр. 37, 20 септембар 1995. Са енглеског: Јрђ. МД • По свему судећи, Исток и Запад могу да наставе дијалог и у погледу питања о Filioque: имајући у виду да постоји потпуно прихватање учења Предања о монархији Бога Оца. Монархија Оца: подразумева и значи да је Отац једини узрок/извор (ипостасни,) како Сина тако и Духа Светога.

Ово је врло вредна изјава поводом болног питања Filioque, која разјашњава многе аспекте позиције римокатоличке теологије о овом предмету. Сигуран сам да ће ова изјава играти веома значајну улогу у званичном теолошком дијалогу између Римокатоличке и Православне Цркве, када он дође до тачке да расправља о овој теми. Моја реакција, као православног теолога, на овај документ може се сажети у следећа запажања:

1. Са великим задовољством сам у овом документу прочитао наглашено тврђење да никакво исповедање вере које припада једној посебној литургијској традицији не сме противречити изразу вере Другог Васељенског Сабора (Цариград, 381. г.), који је неподељена Црква научавала и исповедала. Ово је врло добра основа за расправу.

2. Изузетно је значајно, по мом суду, да се разјасни место које се тиче "извора" (пиги) и "начела" (архи) или "узрока" (етиа) у Светој Тројници. Ово је круцијално, можда и одлучујуће. Овај документ Ватикана не прави разлику између монархије Оца, тј. идеје да је Отац једино "начело" у Божијем Тројичном Битију, што су снажно истакли Јелински Оци, и израза Блаженог Августина да Свети Дух исходи „првенствено" ("principaliter") од Оца. Међутим, пре него што дођемо до закључка да ове две традиције, Источна и Западна, схватају ово питање на исти начин, морамо поставити следећа питања:

а) Да ли израз " principaliter " нужно спречава да се Син учини једном врстом секундарног узрока у онтолошком појављивању Светога Духа? Filioque изгледа да сугерише два извора личне егзистенције Светога Духа: један од њих (Отац) може се назвати првим и изворним узроком (principaliter), док се други (Син) може сматрати секундарним (не principaliter) узроком, али још увек "узроком" премда не " principaliter ".

Изгледа да су расправе, како у време Светог Фотија тако и у Лиону и Флоренцији - Ферари, посветиле посебну пажњу овом деликатном питању. Није случајно да су јелински богослови из Фотијевог времена па надаље инсистирали на изразу:

"Монос етиос о Патир" (Отац је једини узрок) како Сина тако и Духа. Овај увид не изгледа да је сасвим покривен Августиновим изразом *principaliter*. Други сабор у Лиону нејасан је по овом питању када каже да је Отац као Отац Свога Сина "заједно са Њим једино начело из кога Дух исходи".

б) У светлу овог запажања било би значајно вредновати употребу идеје узрока (етиа) у светотројичном богословљу. Нису без разлога Кападокијски Оци увели овај термин одмах за речима пиги и архи (извор и начело) који су, барем од Св. Атанасија па надаље, били заједнички и на Истоку и на Западу.

Термин "узрок", примењен на Оца, означава слободног, вољног и личног делатника, док говор који користи речи "извор" или "начело" преноси једно "природније" и стога безлично сликовито представљање {омоусиос је на такав неперсоналан начин тумачило неколико људи у четвртој веку). Ова тачка задобија пресудан значај у случају питања о *Filioque*.

У византијском периоду православна страна је кривила латиноговорече хришћане, који су подржавали *Filioque*, за увођење два Бога, управо зато што су веровали да *Filioque* имплицира два узрока — а не просто два извора или начела у Светој Тројници. Јелинска патристичка традиција, барем од Кападокијских Отаца, поистовећивала је једнога Бога са личношћу Оца, док Св. Августин изгледа да Га поистовећује са једном божанском суштином (*deitas* или *divinitas*).

Наравно, истина је да, као што и Ватикански документ истиче, Четврти Латерански Сабор искључује било какву интерпретацију која би божанску суштину чинила извором или узроком рађања Сина и исхођења Духа. Па ипак, изгледа да је кападокијска идеја "узрока" готово сасвим одсутна из латинске теолошке традиције.

Као што је, међутим, у одбрану римске употребе *Filioque*, инсистирао Свети Максим Исповедник, одлучујућа ствар у овој одбрани лежи баш у томе што употребљавајући *Filioque* Римљани нису подразумевали неки други "узрок" него Оца. Изгледа да је у јелинској патристичкој појам "узрока" био аргумент од посебне, важности и значаја у вези са *Filioque*. Уколико би римокатоличка теологија била спремна да допусти да Син ни на који начин не сачињава "узрок" (*etion*) у исхођењу Духа, то би, по питању *Filioque*, могло још више зближити ове две традиције.

в) У тесној вези са питањем једнога узрока је проблем тачног значења укључености Сина у исхођење Светога Духа. Свети Григорије Ниски експлицитно допушта "посредујућу" улогу Сина у исхођењу Светога Духа од Оца. Да ли ова улога треба да буде изражена помоћу предлога *dia* (кроз) Сина (*ex Patris di Iu*), као што се чини да Свети Максим и остали светоотачки извори сугеришу? Ватиканска изјава бележи да је ово "основа која мора служити за продужетак текућег дијалога између Католика и Православних". Ја бих се сложио са овим, додавши да ова дискусија треба да се одвија у светлости начела "једног узрока" које сам управо помињао.

3. Друга важна тачка у Ватиканском документу је нагласак који он ставља на разлику између екпоревис и процесіо. Историјски је тачно да је у јелинској традицији увек прављена јасна разлика између екпоревесте и проине, где први од ова два термина указује искључиво на потицање Светога Духа само од Оца, док је проине коришћен да означи зависност Светога Духа од Сина захваљујући заједничкој суштини или уса, коју Свети Дух, потичући једино од Оца као Личност или ипостас (ипостасис), прима такође и од Сина, као усиодос то јест с обзиром на једну уса заједничку свима трима личностима (Кирило Александријски, Максим Исповедник и др.). На основу овог разликовања може се аргументовати да постоји једна врста Filioque на нивоу уса, али не и на нивоу ипостасис.

Међутим, као што овај документ истиче, разликовање између екпоревесте и проине није учињено у латинској теологији, која је користила један исти термин, *procedere*, да означи обе ове реалности. Да ли је ово довољно да би објаснило инсистирање латинске традиције на Filioque. Чини се да Свети Максим мисли тако. За њега Filioque није било јеретичко зато што се тим термином хтело да означи не екпоревесте него проине Духа Светога.

Ово остаје важећа тачка, премда изгледа да ју је потоња историја пренебрегла. Ватиканска изјава ово подвлачи упућујући на чињеницу да се у Римокатоличкој Цркви данас Filioque изоставља кад год се Символ вере употребљава у његовом јелинском оригиналу који садржи реч екпоревесте.

Да ли је ово довољно? Или би требало да инсистирамо још и да се Filioque уклони и из латинског текста Символа вере? Било би тешко замислити ситуацију у којој би јелински (=православни) и латински хришћани говорили Символ вере заједно а да притом не користе заједнички текст. На нивоу теолога, међутим, појашњења учињена Ватиканском изјавом у вези са овом материјом су од изузетне помоћи и могу бити веома корисна за теолошки дијалог између Православља и Римокатолицизма.

4. Последњи део документа, који описује Светога Духа као Дар љубави од Оца према Сину и покушава да се развије на Августинском *pexus amoris*, мени ствара приличне потешкоће.

С једне стране, документ се позива на иреверзибилни тројични поредак сходно коме Свети Дух може бити назван "Дух Сина" док Син никада не може бити назван "Син Духа" (Григорије Ниски, Максим итд.). С друге стране, међутим, исти документ описује Светога Духа као вечни дар љубави Оца према Сину, на основу библијских текстова који сви јасно упућују на божанску икономију, а не на иманентну Тројицу.

Изгледа да се овде срећемо са уобичајеном тешкоћом између Источне и Западне теолошке традиције, наиме са проблемом разликовања између вечног и икономијског нивоа Божијег битија. Импликације ове тешкоће су далекосежне

и не могу бити анализирани овде. Довољно је рећи да Filioque на нивоу економије не представља никакву тешкоћу за Православне, али пројекција овога на иманентну Тројицу ствара огромне потешкоће.

Позивање на добро познати пасус од Светог Григорија Паламе који описује Светога Духа као "једну врсту љубави (ерос)" Оца према Сину или на онај од Св. Јована Дамаскина који говори о Светоме Духу који "почива" (анапавоменон) у Сину, не може бити оправдано на основу Икономије.

Ниједан од ова два богослова не заснива поменуте цитате који говоре о односу Светога Духа према Сину на односу ових двеју Личности у Икономији, као што изгледа да то чини Блажени Августин и као што то чини и Ватикански документ такође. Filioque ни на који начин не може бити пројектован са Икономије на иманентну Тројицу, а исто такође важи и за било који облик Spirituque који би се могао разазнати — ово је у ствари могуће — из односа Христа са Светим Духом у историји спасења.

Ово отежава потписивање изјава овог документа попут ове: „Ова улога Светога Духа у најунутрашњијој људској егзистенцији Сина Божијег учинила је да човек потиче од вечног тројичног односа кроз који Свети Дух, у својој мистерији као Дар љубави, карактерише однос између Оца, као извора љубави и његовога љубљенога Сина".

5. Када се позива на дело Духа у односу на Христово дело на нивоу економије, Ватиканска изјава је, по мом мишљењу, изузетно корисна. Идеја да нас Свети Дух уводи у синовски однос Оца и Сина чинећи нас синовима Оца по благодати кроз "дух синовства", као и да је стално призивање Светога Духа неопходно за остварење Христовог дела у нама, показује да Исток и Запад могу постићи заједничку основу у многим областима Пневматологије упркос свим замагљеностима и тешкоћама које и даље могу остати по питању Filioque.

Закључујући, рецимо да Ватикански документ о исхођењу Светога Духа сачињава охрабрујући подухват да се разјасне основни аспекти проблема Filioque и да показује да је поновно приближавање између Запада и Истока по овом питању ипак, могуће. Овај документ може увелико помоћи још дубље испитивање овога проблема у оквиру једног конструктивног, теолошког дијалога.

Преузето са православног сајта: www.lazarica.org.yu